

VASILE BAHNARU, LINGVISTUL

În România postbelică, bolșevizată cu tancurile sovietice și cu sprijinul cozilor de topor din țară, lupta pentru păstrarea unității, specificului și caracterului limbii române a avut de înfruntat ideologii (unii chiar lingviști) staliniști. Stabilirea unitară de către Academia Română a normelor ortografice a limbii scrise (în etape succesive, 1867, 1881, 1904, 1934, ultima propunere aparținându-i lui Sextil Pușcariu), a fost dezavuată după 1944. În octombrie 1953, Consiliul de Miniștri impunea renunțarea la folosirea lui *â*, ca și a formei *sunt*, care dovedea sorgintea latină a limbii române. Lingviștii români autentici au reușit să impună, după 1960, folosirea lui *â* doar în cuvântul *România* și derivatele sale. Abia după 1989, Academia Română a primit oficial dreptul „de a hotărî asupra îndreptărilor care se vor face normelor ortografice ale limbii române”.

În Basarabia, „teroarea istoriei” și-a pus cu duritate amprenta asupra limbii și literaturii române, așa cum a demonstrat Mihai Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, o completare și continuare a celebrei *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941). „Limba este casa ființei unui popor, exprimând cel mai bine datul lui ontologic sau, mai simplu zis, felul lui unic de a fi și de a înțelege propria fire și firea lumii”, scria savantul Mihai Cimpoi (p.11). A fost inventată „limba moldovenească”, dezavuată științific de lingviști, cum a fost eminentul lingvist Eugeniu Coșeriu: „Zic «așa-zisa», fiindcă o limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există; e o himeră creată de o anumită politică etnoculturală străină, fără nicio bază reală” (Cimpoi, p. 14).

Parafrazându-l pe Petre Țuțea (acesta se referea la aromâni), basarabenii nu sunt români, ci supraromâni, după modul în care au supraviețuit într-un lagăr al popoarelor sovietice și-ntr-o „Siberie de gheață”, după expresia lui Grigore Vieru.

Pe urmele acestora, dar și al altor celebri lingviști români, a pășit Vasile Bahnaru, directorul îndreptățit al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei.

Născut la 24 octombrie 1949 în satul basarabean Miclăuseni, Nisporeni, unde a absolvit primele opt clase (1958-1965), Vasile Bahnaru urmează Școala medie din Nisporeni (1965-1967) și Facultatea de Litere a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1972-1976). Este doctorand al Institutului de Limba și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei (1979-1982), doctor în filologie, în 1985, la Moscova, cu specializarea „Limbi romanice” și doctor habilitat în filologie, cu specialitatea „Limba română” (2009). După un scurt profesorat la Școala Medie nr. 29 din Chișinău (1976-1977), devine cercetător al Institutului de Limba și Literatura Română al Academiei din Chișinău, instituție pe treptele căreia urcă până la cea de director (din 2010). A mai îndeplinit și alte funcții: director general al Departamentului de Stat pentru Edituri,

Poligrafie și Difuzare a Cărților (1990-1992), director al Centrului Național pentru Standarde de Limbă (1992-1993), al Asociației Naționale de Terminologie (1993-1998), redactor la Editura „Știința” (1998-2006), redactor-șef al „Buletinului de lingvistică” și al revistei „Philologia” etc.

În 2009, a primit titlul de „om emerit” și premiul „Grigore Vieru” al Academiei de Științe a Moldovei, în 2010, Ordinul Republicii. În 2016, a primit premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române pentru volumul *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice* (2015).

Dintre lucrările sale, semnalăm: *Dicționar de antonime* (2010, 2013, în trei ediții), *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia* (2011), *Lingvistică și civilizație* (2013), *Miscelanea Basarabensia* (2013), *Partidul și oameni de litere și arte* (2013, cu Gh. Cojocaru), *Lexicologia practică a limbii române* (2013), *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească* (2016, cu Gh. Cojocaru), *Limba română în Basarabia postbelică* (2017). Contabilizând, Vasile Bahnaru a scris 230 de studii și articole, nouă monografii, opt dicționare, două manuale.

Dar, preocuparea de bază a lui Vasile Bahnaru a fost/este, după propria sa sintagmă, „calvarul limbii române” din Basarabia în timpul ocupației sovietice. *Cazul revistelor «Zvezda» și «Leningrad» și ecourile lui la Chișinău. Studii și documente (1946-1948)*, carte apărută la Chișinău, în 2018, scrisă împreună cu istoricul Gheorghe E. Cojocaru, este elocventă în acest sens. Hotărârea Biroului Organizatoric al P.C. (b) din toată Uniunea din 14 august 1946 și discursul lui A.A. Jdănov privind cele două reviste trădează bezna politică care a cuprins și lingvistica. Sunt măsuri dure, aberante luate de slugarnicii lui Stalin spre a întări vigilența ideologică asupra activității științifice și culturale a cetățenilor basarabeni deveniți, prin ordin de la Moscova, cetățeni sovietici. Nealinieria la politica stalinistă putea duce la deportarea unor scriitori în Siberia. Ion Druță relatează un episod de stopare a unor astfel de deportări, prin intervenția lui Andrei Lupan la președintele Uniunii Scriitorilor din URSS, A. Fadeev, dar și comportamentul deviant al scriitorilor din stânga Nistrului, stabiliți la Chișinău: „Erau mărginiți, sărmanii, cultură generală mai deloc, dar crunți erau și răi, cum nu se mai poate” (I. Druță, *Grădina Domnului. Eseuri, balade, amintiri*, Chișinău, Cartier, 2017, p. 109).

Vasile Bahnaru și Gh. E. Cojocaru prezintă documente oficiale care vizează problematica limbii și literaturii române din spațiul basarabean în perioada 1946-1948, perioadă decisivă de impunere a ideologiei staliniste și în acest domeniu de activitate prin rapoarte, referate, stenograme, rezoluții, directive etc. Sunt redată cu fidelitate intervențiile unor scriitori în cadrul ședințelor politice (Tihonov, Fadeev, Em. Bucov, Lupan, Meniuc, Ceban, Coval etc.). Unele intervenții sunt de-a dreptul penibile, aberante, cum este cazul referatului lui I. Canna, I. Ceban și A. Egorov: „Să deștrădăcinăm până la capăt naționalismul burghez, din creația scriitorilor moldoveni”, din 25 septembrie 1948. În referat se fac referiri la „dominația imperialiștilor români în Basarabia”, „reacționarul inveterat și obscurantist Pantelimon” (?) *Halippa*”, „cetățean credincios al imperialismului român”. În acest spirit sunt criticate creațiile lui B. Istru, E. Bucov, A. Lupan, L. Corneanu.

La București, în același spirit proletcultist, Sorin Toma, fiul poetului stalinist A. Toma (prezent în manuale și în presa literară, mai mult decât Eminescu), a scris în „Scânteia” (ianuarie 1948) articolul *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, scoțându-l pe Tudor Arghezi din literatură și din viața publică pentru câțiva ani.

Examinând situația complicată din viața literară postbelică din Basarabia – scriu cei doi autori în studiul introductiv intitulat „Literatură, artă și cultură în vizorul ideologiei comuniste” – „Căzută sub dominație sovietică, și linia politică a CC al PC (b) M în acest domeniu, am ajuns la concluzia că lipsea, în primul rând, o literatură artistică autentică, opurile proletcultiste elaborate într-un limbaj primitiv și agramat, nu puteau constitui un fundament serios pentru crearea unei literaturi realist-socialiste remarcabile, iar operele celor mai mulți scriitori basarabeni, cu studii serioase și buni cunoscători ai limbii literare române (G. Meniuc, L. Deleanu, D. Vetrov, Em. Bucov, A. Lupan, B. Istru etc.), nu erau conforme dogmelor vetuste ale realismului socialist”.

Continuându-și investigația, Vasile Bahnaru și Gheorghe E. Cojocaru editează, în 1916, sub egida celor două institute pe care le conduc, Institutul de Filologie și Institutul de Istorie ale Academiei de Științe a Moldovei, un nou volum de studiu și documente: *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească* (14-15 octombrie 1965). Volumul beneficiază de o pertinentă prefață, *Un Congres al scriitorilor cu impact istoric*, al acad. Mihai Cimpoi. Acest congres are o deosebită importanță pentru evoluția limbii și literaturii basarabeane pentru că „a despărțit apele de uscat în ce privește adevărul și neadevărul despre identitatea națională, istorie, valorile morale și spirituale, denumite pe atunci «moștenirea clasică», limba română – denumire tabuizată și înlocuită cu limba așa-zis «moldovenească»”, cum apreciază Mihai Cimpoi, unul dintre cei care au impus limba și literatura română pe făgașul ei firesc, al tradiției, al întoarcerii la Izvoare. Congresul a fost considerat, și numit ca atare, naționalist, pentru că a constituit începutul debarasării de ideologia stalinistă, anticipând renașterea literaturii din Basarabia, a pus problema revenirii la alfabetul latin, al aprecierii scriitorilor după criterii estetice. La Chișinău se impunea generația Grigore Vieru (M. Cimpoi, V. Vasilache, I. Druță, Gh. Vodă, Anatol Codru, Petru Cărare, Andrei Lupan, Victor Teleucă, Anatol Ciocanu, Liviu Damian, I. Vatamanu, Andrei Strâmbeanu, N. Costenco, Emil Loteanu, Petru Zadnipru, Arhip Ciubotaru, Ion C. Ciobanu, G. Meniuc, V. Levițchi etc.), sincronizată cu generația '60 de la București (Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Constanța Buzea etc.), generație prefațată de buzduganul lui N. Labiș, după expresia lui Eugen Simion.

La Congres, I.C. Ciobanu a susținut raportul *Literatura sovietică moldovenească și problemele contemporaneității*, alte trei corapoarte au fost realizate de H. Corbu despre dramaturgie, S.S. Ciubotaru despre critica literară și G. Meniuc despre „lumea micilor visători”. Spre deosebire de congresele precedente, la Congresul al III-lea intervențiile scriitorilor au fost curajoase, principiale și au vizat esteticul și nu politicul, motiv de a fi considerați naționaliști toți scriitorii care au luat cuvântul. La ancheta săptămânalului „Cultura”, Grigore Vieru apreciază scriitorii de real talent: Ion Druță, („îl gustă deopotrivă și cititorul rafinat și cel obișnuit”), M. Cimpoi (este „nu numai un critic, în obișnuitul sens al cuvântului, ci un talent”) etc.

M. Cimpoi, la rândul său, știe să pună punctul pe *i*: „În literatură, după cum sunt tentat să cred, problemele nu «se soluționează», ci se pun – variază numai modalitatea cu care se pun”. Preconizează „dispariția irevocabilă a provincialismului și a stilurilor infecte, într-un cuvânt aș vrea să se emită judecăți de valoare, de cărți și idei”.

Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova a constituit și o rampă de lansare a unor idei și concepte realiste (necesitatea funcționării limbii materne și a alfabetului latin, moștenirea istorică, demnitatea națională, aprecierea unei opere literare doar pe criterii estetice etc.), ceea ce a determinat reacția primului secretar al PCM, Ivan Bodiul, care publică în „Moldova socialistă” articolul „Să se întărească și să înflorească prietenia popoarelor sovietice” recomandând (de fapt, impunând) alfabetul rus ca „alfabet al unei nații mari” și românilor basarabeni.

Analizând documentele acestui congres în contextul epocii, Vasile Bahnaru și Gh.E. Cojocaru elaborează un studiu introductiv doct, urmărind „destinul istoric al limbii române la Est de Prut”, „impactul raporturilor sovieto-române asupra vieții culturale din RSSM”, „Congresul și reacția autorităților”. Concluzia autorilor este elocventă: „De altfel, războiul propagandistic întreținut cu mare zel de conducerea RSS Moldovenească împotriva României «naționaliste și revizioniste» și împotriva «naționalismului» românesc la Est de Prut a durat până la prăbușirea Uniunii Sovietice, iar în multe privințe continuă să fie dus de unele forte revanșarde din Republica Moldova, după ce dezideratele fundamentale ale istoricului Congres al III-lea al scriitorilor cu privire la limba română și alfabetul său firesc, cel latin, au devenit realitate și dau roade”.

Cele două volume, *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească și Cazul revistelor «Zvezda» și «Leningrad» și ecourile lui la Chișinău*, sunt elaborate cu acribie științifică, foarte bine documentate, cu o bibliografie de subsol și cu microdicționarul de personaje politice sau personalități culturale absolut necesare. Ele aduc o contribuție remarcabilă la istoria comună a culturii române dintr-o perioadă în care istoria (politicul, de fapt) ne-a fost potrivnică. Documentele de arhivă, inedite probabil, au o importanță deosebită; dacă ele ar fi citite și de decidenții politici de azi sau de mâine, poate că noi, românii, nu vom fi nevoiți să mai trăim asemenea vremuri.

*

Vasile Bahnaru a călătorit/călătorește mult în Țară, în interes cultural și științific: la Academia Română, la Congresele Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, la festivalurile literare de la Dumbrăveni (Suceava) sau de la Drobeta Turnu Severin, la festivalul „Marin Sorescu” de la Craiova etc. Călătorește împreună cu Mihai Cimpoi și se regăsește la aceste manifestări cu N. Dabija și Vasile Tărățeanu. Pe lângă bagajul său științific, enciclopedic, Vasile Bahnaru degajă totdeauna bună dispoziție, bonomie, știe să creeze un climat vesel, sănătos, este dotat cu o vastă cultură, are cultul prieteniei și al recunoștinței dezinteresate, flori tot mai rare în peisajul lumii de azi.

Referințe bibliografice:

1. CIMPOI, Mihai. *Limba română este patria mea*. Antologie. Chișinău: Casa Limbii Române, 2007,

Tudor NEDELCEA
Universitatea din Craiova (România)